

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA BOBEDI (P2)

NOFEMERE 2009

MEPUTSO: 80

NAKO: 2½ diiri

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 21.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Badišiša ditaelo ka šedi.
2. O kgopelwa go bala letlakala le ka tlhokomelo pele o thoma go araba dipotšišo.
3. O se ke wa leka go bala lephephe ka moka.
4. Lebelela diteng letlakaleng le le latelago gomme o laetše dinomoro tša dipotšišo tša dingwalo tšeo o ithutilego lenyaga.
5. Ka morago ga moo, bala dipotšišo gomme o kgethe tšeo o nyakago go di araba.
6. Lephephe le arotšwe ka dikarolo tše THARO:
  - KAROLO YA A: Theto (30)
  - KAROLO YA B: Padi (25)
  - KAROLO YA C: Papadi (25)
7. Latela ditaelo tšeo di hwetšwago mathomong a karolo ye nngwe le ye nngwe ka kelohloko.
8. Araba dipotšišo tše TLHANO:
  - Tše tharo go tšwa go KAROLO YA A
  - E tee go KAROLO B le
  - E tee go KAROLO C.
  - Diriša lenanetekolo.
9. Nomora dikarabo tša gago go swana thwii le ka fao dipotšišo di nomorilwego ka gona ka gare ga lephephe la dipotšišo.
10. Thoma karolo ye nngwe le ye nngwe letlakaleng le lefsa.
11. Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.
12. Botelele bja dikarabo tše telele:

KAROLO YA A: 250 – 300
KAROLO YA B le C: 400 – 450
13. Botelele bja dikarabo dipotšišong tše kopana:

Kabo ya meputso e tla šoma bjalo ka sehlahli sa botelele bja karabo yeo e letetšwego.
14. Nako yeo e ukangwago:

KAROLO YA A: metsotso 40
KAROLO YA B: metsotso 55
KAROLO YA C: metsotso 55

KAROLO YA A: THETO**Direto tseo di bonwego: Araba dipotšišo tše PEDI fela.**

NOMORO YA POTŠIŠO	POTŠIŠO	MEPUTSO
1. (Mophamola-dikanapa)	Potšišo ye telele	10

GOBA**Ela hloko:** Dipotšišo tše di latelago di theilwe godimo ga sereto ka botlalo.

2. (Ge ke gopola)	Potšišo ya setsopolwa	10
-------------------	-----------------------	----

GOBA

3. (Kobaobane)	Potšišo ya setsopolwa	10
----------------	-----------------------	----

GOBA

4. (Balemi)	Potšišo ya setsopolwa	10
-------------	-----------------------	----

LE**Sereto seo se sa bonwago: Araba potšišo e TEE fela.**

5. (Ntshware ka seatla)	Potšišo ye telele	10
-------------------------	-------------------	----

GOBA

6. (Mona, o nkiša kae?)	Potšišo ya setsopolwa	10
-------------------------	-----------------------	----

*ELA HLOKO: Mo KAROLONG YA B le YA C, araba potšišo e TEE ye telele le e TEE ya setsopolwa.**KAROLO YA B: PADI****Araba potšišo e TEE fela.**

7.(Lenong la Gauta: Padi 1)	Potšišo ye telele	25
-----------------------------	-------------------	----

GOBA

8.(Lenong la Gauta: Padi 1)	Potšišo ya setsopolwa	25
-----------------------------	-----------------------	----

GOBA

9.(Ngwana wa Mobu: Padi 2)	Potšišo ye telele	25
----------------------------	-------------------	----

GOBA

10.(Ngwana wa Mobu: Padi 2)	Potšišo ya setsopolwa	25
-----------------------------	-----------------------	----

GOBA

11.(Lešitaphiri: Padi 3)	Potšišo ye telele	25
--------------------------	-------------------	----

GOBA

12.(Lešitaphiri: Padi 3)	Potšišo ya setsopolwa	25
--------------------------	-----------------------	----

GOBA

13.(Tihakoleng: Padi 4)	Potšišo ye telele	25
-------------------------	-------------------	----

GOBA

14.(Tihakoleng: Padi 4)	Potšišo ya setsopolwa	25
-------------------------	-----------------------	----

KAROLO YA C: PAPADI/TERAMA**Araba potšišo e TEE fela.**

15.(Naga ga di etelane: Papadi 1)	Potšišo ye telele	25
-----------------------------------	-------------------	----

GOBA

16.(Naga ga di etelane: Papadi 1)	Potšišo ya setsopolwa	25
-----------------------------------	-----------------------	----

GOBA

17.(Lehufa: Papadi 2)	Potšišo ye telele	25
-----------------------	-------------------	----

GOBA

18.(Lehufa: Papadi 2)	Potšišo ya setsopolwa	25
-----------------------	-----------------------	----

LENANETEKOLO

Dira leswao la (√) go lenanetekolo le le latelago go kgonthišiša ge e ba o lateletše ditaelo gabotse.

KAROLO	NOMORO YA POTŠIŠO	PALO YA DIPOTŠIŠO TŠEO DI ARABJAGO	TSHWAYO
A: Theto (Direto tšeo di bonwego)	1 – 4	2	
A: Theto (Direto tšeo di sa bonwago)	5 – 6	1	
B: Padi (potšišo ye telele goba ya setsopolwa)	7 – 14	1	
C: Papadi (potšišo ye telele goba ya setsopolwa)	15 – 18	1	
Ela hloko: Mo KAROLONG YA B le C, araba potšišo e TEE ye telele le e TEE ya setsopolwa.			

KAROLO YA A: THETO**DIRETO TŠEO DI BONWEGO:** Araba tše **PEDI** fela. (20)**DIRETO TŠEO DI SA BONWAGO:** Araba se **TEE**. (10)**DIRETO TŠE DI BONWEGO:** Kgetha tše **PEDI** fela.**POTŠIŠO 1**

Sekaseka moko wa sereto se sa ka tlase, gomme o tšame o šitlela ka mehlala ya maleba. (Mantšu a e ka bago a 250 – 300.)

Mophamola-dikanapa – HML Lentsoane

- 1 Ke ipegile motsemogolo
- 2 Motse wa mabaibai,
- 3 Ka re ke moeng nkamogeleng.
- 4 Le šišintše hlogo tša phatla tša mašošo.
- 5 La re Matome ikgate mohlala.
- 6 Ke tlorotše ditsebe,
- 7 Ke tomola mahlo'
- 8 Ke gagalala melomo.
- 9 Ke tsena mo ka tšwa,
- 10 Ka tsena mola ka tšwa,
- 11 Ka bona dieta di felela lefela,
- 12 Gauteng e nkahlamela.
- 13 Ke ile tau e ja mohlololwa,
- 14 Ka rutlolloga bothong
- 15 Ka ipeletša bophoofolong.
- 16 Ke thomile go phela ka letsheetshee,
- 17 Ke theetša mekgwahlanyana,
- 18 Ke tsapela, ke taditetša mahlo,
- 19 Ke gan'ó bona koporo,
- 20 Ke tšhebela gará mašaba.
- 21 Go phela ke swanetše go phela,
- 22 Hleng le ntshegetše mellwane?
- 23 Ke dirile mosegare bošego,
- 24 Ka dira bošego mosegare.
- 25 Mosegare wa ka ba ntlhomere,
- 26 Ka se tsebe gore ke tla reng.
- 27 Monna ke maano,
- 28 Ke thethile le eja motho,
- 29 Ka hula le le godimo.
- 30 Bophelo ke bo bone dikanapeng tša bommisisi,
- 31 Ka hlwa ke leletšwa dipherere,
- 32 Ke eya tlase le tletlolo:
- 33 Ke re ke re ka mmila wa Eloff,
- 34 Ke hwetše ba ntetile,

- 35 Ke fofe ka wa President,
 36 Ke re ka wa Prichard go pale,
 37 Ka wa Kerk ke kwaetše motho ka letswele,
 38 Ke tsene bjang botala,
 39 Merabeng ke robja ke mahlare.
 40 Le mpitša mophamoladikanapa,
 41 Le mpitša mohulabatho Gauteng,
 42 Le mpitša ka mainaina.
 43 Mphetheleng ditshwanelo
 44 Ke boele ke phele,
 45 Ke be motho gape.

(Letl. 14)

[10]**GOBA****POTŠIŠO 2****SETSOPOLWA A**

Bala sereto se se latelago ka kelohloko gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

Ge ke gopola – TA Magolego

- 1 Ke lla sa bošwana sello,
 2 Ka llela teng ka bonna,
 3 Kgopolo e nthogaka,
 4 Tlhologelokgomo e e dubiša thankga.
- 5 Be re ikagetše bohlabela bja Marogolo.
 6 Magagamatala Braakfontein ga Malehlakana,
 7 Naga sehlatšakhora le thabo,
 8 Naga sehlwešatlala le tšhego ...
- 9 Re khudušitšwe ka kgang ya tlou,
 10 Diloni tša rutla metse,
 11 Ra gapa magomo ka maoto,
 12 Ra re re fihla Rossenekal dieta tša fela ...
- 13 Ako mpotše gore Stobere ke kae?
 14 Ako mpotše gore Mapogo ke kae?
 15 Monna ka la Jesu a kgwakgwaila,
 16 Pele mohlape e le wa mabudi, magomo le dimeila ...

(Letl. 28 – 29)

- 2.1 Na sereti se lla ka eng? (2)
- 2.2 Efa leina la sekapolelo seo se tšwelelago temathetong ya pele gomme o laetše gore se šupa eng ge se dirišitšwe ka tsela yeo. (3)

- 2.3 Laetša ka mokgwa wo tshwantšhokgopolo ya mothofatšo e dirišitšwego ka gona temathetong ya boraro. (3)
- 2.4 Tsopola morumokwanothomi wo o dirišitšwego go tšweletša makgethepolelo temathetong ya bone. (2)

[10]**GOBA****POTŠIŠO 3**

Badišiša tematheto ye ka šedi gore o kgone go araba dipotšišo tša go e latela:

SETSOPOLWA B**Kobaobane – HMC Maebela-Mohlala**

- 1 O mošiši, o šišitše.
- 2 O tladiše todi ya dinose.
- 3 O sehlephišalebole,
- 4 Ga o lemoge gore
- 5 Mohlang ba go topa nta thekeng,
- 6 Ngwedi o tlile go apogelwa ke maru.
- 7 Dintšhi di tlile go fofa,
- 8 O šale o le dikwero le disego.
- 9 O šale o le lefetwa,
- 10 O fetilwe ke tšeo di bego di go lebane.
- 11 O fetilwe ke wa gago monna,
- 12 A etšwa go nyala o šele,
- 13 O šale o beile mokganya phatleng,
- 14 A gago matswiana kolobe e phureditše.
- 15 Seboko sa tswalo se ile ga ntilatilane,
- 16 Se tšhabile makgoma makgomelateng,
- 17 Se ngadišitšwe ke lekokoro la Ramošweu ...

(Letl.24)

- 3.1 Laetša ka mo kgethontšu e dirišitšwego ka gona mothalothehong wa pele go tšweletša sebopego sa motho yo sereti se bolelago ka yena. (2)
- 3.2 Na sereti se šupa eng ge se re:
Mohlang ba go topa nta thekeng,
Ngwedi o tlile go apogelwa ke maru. (2)
- 3.3 Efa o be o hlaloše maikutlo a moreti. (3)
- 3.4 Hlaloša mohola wa methalotheto ye: 8, 9, 10 le 11. (3)

[10]**GOBA**

POTŠIŠO 4**SETSOPOLWA C****Balemi – M Bopape le Ratlabala**

- 1 Bjalo ka ditšhošane di bone thete,
- 2 Bjalo ka manong a bone tonki ye e hwilego,
- 3 Go kgobokanetšwe se sengwe se se welego.
- 4 Bangwe ba rothiša mamila, bangwe ditete.

- 5 Ke tlhakanantswiki, yo ke motho, bale aowa;
- 6 Ba lomilwe ke dimpša, ba rafa dinose;
- 7 Tše di bolelwago di ferola motho dibete.
- 8 Tema e bonwa ke beng balemi, mofeti aowa ...

9 Sefatamollo se a iphatela.

- 10 Ba se bakae ba boa le dirotwana
- 11 Bangwe ga di kgokologe bosele, di fela di thulana
- 12 Gomme ba hloke le ge e le patela ...

(Letl. 11)

- 4.1 Ka dintlha tše tharo re alele moko wa sereto se. (4)
  - 4.2 Tshwantšhanyo ye e tšwelelago methalothetong ya 1 le 2 e tšweletša tshwantšhokgopolo efe? (2)
  - 4.3 Hlaloša tirišo ya seema se se tšweletšwago ke mothalotheto wo o kotofaditšwego. (2)
  - 4.4 Tšweletša karolo ya mothalotheto wo o hlalošago kgethologanyo ya semorafe. (2)
- [10]**

LE

DIRETO TŠEO DI SA BONWAGO: (KE KGAPELETŠO)**POTŠIŠO 5****DIRETO TŠEO DI SA BONWAGO:** Araba se TEE.Araba potšišo ye **TELELE GOBA** ya **SETSOPOLWA**.

Na ke ditlabela dife tšeo moreti a di dirišitšego go re thalela diswantšhokgopolo seretong se. Ahlaahla ka botlalo. (Mantšu a e ka bago a 250 – 300.)

Ntshware ka Letsogo – MC Mphahlele

- 1 Ntshware ka letsogo Mmopi wa bohle,
- 2 Ntlhahle leswiswing ke be seetšeng,
- 3 Mpontšhe tsela ke se tšee ya petleke,
- 4 Ntloše go monna yo moso Ramosela,
- 5 Ntlemlle ke tšwe ditomong tša Radinakana,
- 6 Ntlimelele diabololo a ntume diatleng tša'go
- 7 Nka swarwa ke wena Kukamadišhaba,
- 8 Nka tsoga maatla ka leba tseleng ya nnete
- 9 O ka ntlhahla ka tsogo la Mongbophelo,
- 10 Mo ke thetšwago wa tšama o nkhuwetša,
- 11 Nka sepela tsela tlhoka lenkwane methulamona.
- 12 O ka mponagela tsela ka bona tselatšhweu,
- 13 Ka re ke kubuloga ka be ke tshepile Ramatlaohle,
- 14 Nka ba lehlogonolo diatleng tša Mmopi Ralegohle.

(Lerumo la motsomi 1998: 29)

[10]**GOBA****POTŠIŠO 6**

Badišiša sereto se se latelago gomme o arabe dipotšišo.

Mona, o nkiša kae?

- 1 Mona, o nkiša kae o nkgorametše?
- 2 Tsela re lebile kae o sa ntlogele?
- 3 O nkgogagogela kae ke le mofokotšana?
- 4 Ke go bona mo gohle o bapetše le nna.
- 5 Ešita le ge ke robetše o kutamile le nna.
- 6 O medile mo go nna bokasehlare sa tepane.
- 7 Ke ikgapa ke *nyelosa* ka baka la gago,
- 8 Go nna lehufa le tletše ditiro tša polao,
- 9 Ke nyoretšwe go bolaya le go falatša madi,
- 10 Mona o ntlhakantše hlogo megopolo e tletše bobee,
- 11 Pelo malaolwa ke mona e nyaka go fediša,
- 12 E nyaka go lomeletša moratha pelo ya wa,
- 13 A ke tla fetša ka go reng ke le pelomathopša.

(Lerumo la motsomi 1998: 28)

- 6.1 Ka boripana efa nepo/maikemišetšo a sereto se. (2)
- 6.2 Na sereti se šupa eng ka tirišo ya se sengwe sa dikapolelo tšeo di tšwelelago mothalothetong wa pele? (2)
- 6.3 Tsopola poeletšo yeo e dirišitšwego methalothetong ye meraro ya mathomo o be o fe le mohola wa yona. (2)
- 6.4 Hlaloša seo sereti se se šupago ka mothalotheto wa boselela. (2)
- 6.5 Na moreti o šupa eng ka mmolelwana wo '... go lomeletša moratha'. (2)

[10]

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30**KAROLO YA B: PADI**

Araba potšišo ye **TELELE LE** ya **SETSOPOLWA**. Botelele bja karabo ye telele e be mantšu a 400 – 450.

POTŠIŠO 7**PADI 1: Lenong La Gauta – HDN Bopape: 2008**

Le ge o ka e buela leopeng, magokobu a a go bona. Tiiša kgonthe ya mmolelo wo ka go sekaseka **morero** wa paditseka ye. (Mantšu a e ka bago a 400 – 450.)

[25]

GOBA**POTŠIŠO 8**

Bala ditsopolwa tše ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

SETSOPOLWA A:

Ke ile ka bula lebati la karatšhe, ka tsentšha koloi ka gare. Go be go le leswiswi ka karatšheng ka fao ka palelwa ke go bona batho bao ba bego ba le ka fao. Ke rile ke sa tlaletšwe, matswele a mabedi a toulwa mpa ya ka ka ba ka bona dinaledi. Mala a ka a be nke a tla wela mo fase. Ke ile ka buša letsogo la ngele ka kwa le hlekgemanya motho mo mohlagareng. Ba be ba le ba babedi mola nna ke le noši ka fao ke be ke tseba gore go thathankgana ga ka go ka se nkhole ka selo. Letsogo la go ja le ile la pšhatlaganya mohlagare wa ka **ka ba ka kwa nke ke thutšwe ke hlogo ya setimela**.

"Le bomang lena le ntšhwahlelago ka tsela ye? Le nyakang?" ka realo ka lentšu le lennyane leo le tletšego letšhogo.

"...Ke tla go topa ka mabinakošana a ka go lahlela kua kgolekgole fao o tla go go timela gore o se tsoge o topilwe ke motho."

"Bjale nna ke bethelwang? Ke sentšeng se segolo?"

"Ke mang a rileng o bolele?"

"Bjale theeletša mo nku: Ke nyaka gore o bule ditsebjana tše tša gago gabotse gore ka moso o se ke wa re ga se ka go botša. O na le mokgwanyana o mongwe wo ke sa o ratego wa go tsenyatsenya nko mo mererong ye e sego ya gago. Go tloga lehono ... a ke re go tloga gona mo motsotswaneng wona wo, o name o ntšhitše nkwana ye ya gago mererong yeo e sego ya gago e bile e sa go amego."

(Letl. 100 – 101)

- 8.1 Na tikologo ya tiragalo yeo e hlalošwago mo setsopolwaneng se ke ya mohuta mang? Thekga karabo ya gago. (2)
- 8.2 Ke taelo efe yeo molwantšhwa a e filwego ke balwantšhi ba gagwe? (2)
- 8.3 Efa leina la sekapolelo seo se kotofaditšwego o be o laetša gore se huetša tlhalošo ya tiragalo ye bjang. (3)
- 8.4 Moya wo o fokago mo ke wa mohuta mang? Na moya wo, o ama bjang maikutlo a molwantšhwa? (4)
- 8.5 " ... Ke mang a rileng o bolele?"
Molaotheo wa naga o reng mabapi le mmolelo wo? (2)

SETSOPOLWA B

"Tšatšing la mathomo ke be ke ile go begela Naniki ka tša lehu la Mdi Maleka. Tšatšing la bobedi ke be ke no itshepelela fela." Ka realo ka letšhogo ke ekwa gore bjale gona ke swerwe. Ke be ke sa nagane gore maphodisa a ka be a mpeile leihlo.

"O be o no itshepelela, morwa? Ge e le gore o be o no itshepelela fela, gona go lokile fela o swanetše gore o hlokomele gore o sepela kae le gona bjang, neng. Ke na le kgopolo yeo e sa tekemego ya gore ke wena o hlasetšego Naniki – fao ga ke na pelaelo. Gonabjale o bakwa le badimo kua bookelong. Ge a ka hwa, o tla be o lebanwe ke molato wa polao, ge a ka se hwe, o tla be o lebanwe ke molato wa go leka go bolaya. Ke na le kgopolo ya go go tswalelela eupša ga ke ešo ka ba le bohlatse bjo bo lekanego go ka go iša thapong. Re swaragane le diphatišišo gomme ge re ka dio hwetša bohlatse bjo bo lekanego, re a go tswalelela."

"Fela sersanta ..."

(Letl. 127)

- 8.6 Ke kgopolo efe yeo sersanta a nago le yona mabapi le thaselo ya Naniki? (2)
- 8.7 Na poledišano ye e dirišitšwego mo tiragalong ye e re utollela eng ka semelo sa Nnono? Fahlela karabo ya gago ka go tsoola go tšwa temaneng. (2)
- 8.8 Hlatholla molaetša wo o tšweletšwago ke setsopolwa se ka boripana. (3)
- 8.9 Ke eng seo se tšweletšago phekgogo mo setsopolweng se? (2)
- 8.10 Tikologo ye e dirišitšwego mo e tswalana bjang le baanegwa? (3)

[25]

GOBA

POTŠIŠO 9**PADI 2: Ngwana wa mobu – SPP Mminele**

Ahlaahla **morero** wa padi ye gomme o tšame o fahlela ka mehlala yeo e nošago a mokgako. (Mantšu a e ka bago a 400 – 450.)

[25]**GOBA****POTŠIŠO 10**

Badišiša ditsopolwa tše ka tsinkelo gore o kgone go araba dipotšišo tše di di latelago:

SETSOPOLWA A

Phankga o kwaetše malaong ka ngwakong wabo, o goteditše lebone. Dintaka tša gagwe di hlabile hlaka ya ngwako, yeo o ka rego e re: "Ke go šireleditše, Tau, se boife selo. Maboto a a nthwelego a, a botilwe ka mobu wa naga ye; bjale, wena o ngwana wa mobu wo. Ka gona, a ka nteseletšang gore ke go ribegetše? Aowa! Khutša, o hlwele o šoma."

Aowa! Mogopolo wa Phankga wona o reng o se mo khutšong ye bohlokwa ye? O reng o fela o fofela mola lapeng lela, o boa; o fofela gape le gape, o boa? O reng o na le malaomabe? O phayaphaiša mafokodi a Lahlang, o tloge o phutholle dimpho tše bohlokwa tša Phankga – o potielwa ngwakwana wa Lahlang, o tloge o gerule ngwakokgomo wo wa boPhankga – o šikinya metšwana yeo Lahlang a emego ka yona moo setšhabeng sa Babinatau, o tloge o tsitsinkele medukgomo yeo Phankga a tsemilego ka yona moo setšhabeng sa gabo, o bona Lahlang ka phogong. O šikinya Phankga ka pela gore a phafogele taba ye, a e ele a bone se o se bonago.

(Letl. 14)

- 10.1 Ka boripana hlaloša gore ke eng seo se bego se hlokiša mogopolo wa Phankga boroko? (2)
- 10.2 Ahlaahla seo phekgogo e lego sona setsopolweng se. (4)
- 10.3 Laetša ka mo tšhomišo ya mantšu a '**o bona Lahlang ka phogong**', e amanago le maikutlo a mongwadi. (2)
- 10.4 Lekodišiša ka moo tikologo e nyalelanago le dikgopolo tša Phankga ka gona. (2)

SETSOPOLWA B

MmagoMoroko o bile o a thothomela. O bonala a tlaletšwe a tšhogile se nkego o bona mohu mo pele ga gagwe.

'TatagoMoroko, taba ye nna e a ntšhoša. Ngwana yo a ka tloga a ntšha mantšu a mabjalo pele ga gago, mola ka matswalo o nyakile go lekana le tatagwe? Aowa! Aowa! Se gona se a se tshepilego ruri. Se gona! Ba re tšhwene ge e re "Ho!" e tshepile lewa. Mohlomongwe ke taba ye a e rerilego le banna ba motse wo, gore ge o befelwa o mo phothoma, ba tle ba go bolaye ka diatla, goba ba go rere ka mekgwa ye mengwe.

Gape o lemoge gore mošemane yo ke ngwana wa motse wo – gomme wena? Joo! Mogatšaka! Wena, ge o ekwa nna, go tloga ka nako ye o swanetše go akgofiša o nyake sekolo se sengwe kgole le motse wo, moo o ka yago wa ruta gona. Le gona kua Bollankwe o ka no ngwalela. Ga se ba re raka ge re tloga. Nna ga ke nyake go tlo hwelwa ke monna ka lefeela.

(Letl. 27)

- 10.5 Hlaloša moya wo o fokago mo setsopolwaneng se. Thekga karabo ya gago ka lebaka. (3)
- 10.6 Ke sephetho sefe seo Lahlang a ilego a se tšea morago ga poledišano ye? (2)
- 10.7 Sephetho seo Lahlang a se tšerego se mo tšweletša e le motho wa mohuta mang? Ngwala dintlha tše pedi. (2)
- 10.8 Na poledišano ye e re utollela eng ka tswalano ya baanegwa? (3)
- 10.9 Na mongwadi o šupa eng ka mmolelwana wo: Tšhwene ge e re, ho e tshepile lewa? (2)
- 10.10 Na o bona o ka re sephetho sa boLahlang sa go tloga Bollankwe ntle le go rakwa ke sa maleba? Fahlela karabo ya gago. (3)

[25]**GOBA**

POTŠIŠO 11**PADI 3: *Lešita Phiri* – OK Matsepe: 2008**

"Tšhwahledi ke molamo wo o lebetšwego ke Mphoka ka mošate, ka gona a ka se kgone go tšea bogoši bja tatagwe." Sekaseka **morero** wa padi ye. (Mantšu a e ka bago a 400 – 450).

[25]**GOBA****POTŠIŠO 12**

Badišiša ditsopolwa tše ka tsinkelo gore o kgone go araba dipotšišo tše di di latelago:

SETSOPOLWA A

Kua gagabo Mphoka ke mahlokong a tšeo di dirilwego ngwana wa bona. Banna ba kgoro ya gabo ba ile ba mmotšolliša, banna bagolo ba lemoga gore moloi ga a nke a re ke a loya – o tloga a re le sa hlogo ga ke se tsebe etšwe go tsebja gore ke yena tlhobaboroko ya mafelelo. Mphoka ba mo tseba e le ruri, gobane tša gagwe di hlwa di begwa, di sekwa, di lefša.

E ile bosasa bjo bo latelago, ba roma morongwa go Taudi go iša marape. Aowa, a fiha, a dumediša ya ba taba ye e fedilego, a bega le gore ba ga-Mpholo ba phophotha ka dikgongwana tše di lego mahlong.

"Le latola bjang, le tle le phophothe bjang?"

"Banna bona ba ka mokgwa woo beng ba rena ..."

"Banna, ditaba tša lena bjale gona di re tlala dimpa, gobane rena re re a di tlogelweng di le ka wona mokgwa woo ..."

"Beng ba rena, bjale hleng go tla fela go le kgerulano makgetheng a rena? Tefo e namola tše ntši ..."

"Aowa, a ke di fetišetše go beng ba tšona, ke seke ka itshwarela tšona."

"Kgoši, bana ba goga šeba ba opa legofsi ka mamane a a lego mahlong."

"Ke bomang?"

"Ke ba ga mpholo mong wa ka."

"Ba ga Mpholo ..."

Mokgekolo o ile go kwa tšeo, **a thuntšha meši ka dinko**, a bile **a kgereša dithaba ka molomo**, ba re ba tloga ba be ba robja ke dihlogo.

(Letl. 25 – 26)

- 12.1 Re laodišetše ka boripana seo se hlotšego mahloko ao a ukangwago mabapi le moanegwa. (2)
- 12.2 Na o bona mongwadi a kgonne go re swantšhetša leina la Mphoka go ya ka tirišo ya lona pading ye? Hlaloša. (3)
- 12.3 Ke tikologo ya mohuta mang yeo e dirišitšwego mo setsopolweng se? Efa dilo tše pedi go thekga karabo ya gago. (3)
- 12.4 Hlatholla tšhomišo ya mebolelwana ye e ntšhofaditšwego go tšwa setsopolweng o lebeletše tiragalo yeo e lebišitšwego go yona. (4)

SETSOPOLWA B

Banna ba gešu, a re phohlišeng dipelo, a re se be kgano yeo go thwego kgano o reng o šikologa seolo, bohubeu o bo tšea kae. Re fela re re se ke segagabo rena, sela ga se sona, mme lehono afa re swere sona sa gabo rena? Re dikhudu tše di ganago go taga mohlabeng wa ga botšona? Ka ntle ga lehloyo le bohvirihwiri, ka lerato le tlhomphe go setšhaba se sa morw'a Mphaga, nna ke re kgoši ke Tšhwahledi, morwa wa pele wa Taudi le Khutšišo ka lapeng le lenyetšwego ka magadi a setšhaba.

Monna ge a bolela o bolela ka mokgwa woo, o ntšha maikutlo a gagwe ka ntle ga go thothomela.

Mola a dulago fase, gwa fela lebakanyana go sa homotšwe, go kgothotšwe dihlogo go ohlwa maledu, gobane mantšu a monna wa seboledi a sa bolaile tshetlo le molodi. Seboledi se sengwe sa re:

"Ditaba re di kwele gabotse, re di kwelego, e bile re di tseba gabotse ka mokgwa woo re sa rarwego ke selo. Ke nnete, bjalo ka ge seboledi se šetše se boletše gore mo baneng ba kgoši, bogoši bo swanetše go bowa le mang, ka baka lang. Ke nnete gore tshwanelong Tšhwahledi ke yena e lego kgoši ya rena, kgoši ya o mongwe le o mongwe yo a ipitšago ka leina la setšhaba se. Ke nnete gore segagaborena ga sa swanela go lahlwa, fela ga se nnete gore ka go beya Kgathola madulong a rragwe re tšwele tseleng. Naa ke mang yo a sa tsebego gore kgoši e swanetše go hlokofolela sefahlegong sa yoo a tlilego go tšea madulo a gagwe? Naa ke mang yo a sa tsebego gore kgoši pele ga ge e bolokwa e swanetše go apolwa ke yoo a tlilego go mo latela, le go apara diaparo tšeo e sa le tše di borutho? Aowa, le reng le ikgantšha le tseba gore diaparo tša mohu ga di apolwe mola di aparwago, ka go realo la nyaka go re direla mohlolo ka go apola Kgathola?"

(Letl. 75)

- 12.5 Na bothata bjo bo ukangwago setsopolwaneng se bo mabapi le eng? Hlaloša ka boripana? (3)
- 12.6 Sekaseka ka moo polelo ya seboledi sa mafelelo e huetšago tharollo ya padi ye ka gona. (3)
- 12.7 Ntšha seema go tšwa setsopolweng se o be o se hlatholle go ya ka tiragalo yeo se lebišitšwego go yona. (3)
- 12.8 Ke moya ofe wo o fokago setsopolweng se? (2)
- 12.9 Na o wešwa pelo ke ka moo bothata bjo bo ilego bja rarollwa ka gona? Tšweletša kgopolo ya gago. (2)

[25]**GOBA**

POTŠIŠO 13**PADI 4: *Tihakoleng* – MD Kekana: 2008**

Morero wa puku ye o lebane le dintwa tša ka malapeng le tlaišo ya basadi le bana. Fahlela kgonthe ya taba ye. (Mantšu a e ka bago a 400 – 450.)

[25]**GOBA****POTŠIŠO 14**

Badišiša ditsopolwa tše gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

SETSOPOLWA A

"Ngwana yo o a rereša bagagešo, ke nna tatagwe. Le nna bjalo ka motho wa nama le madi ke ile ka bušwa ke sathane gomme a ntiriša mediro ya go leša dihlong. Fela ka moka re a tseba gore maatla a sathane ga a fete a Modimo. Ke no leboga ge Jesu a ile A kgona go mphološa diatleng tša diabolo gore ke tle ke hlankela bana ba Modimo. Gabariele, nke o nkgopelele tshwarelo mo go ngwana yo". Mantšu a a be a etšwa go moruti ka sebele, a lebišitšwe go lešabana leo le bego le mo kgobokanetše. Yo Gabariele ke yo mongwe wa bafelegetši ba gagwe. Bona ka palo e be e le ba bane, banna ba babedi le basadi ba babedi. Basadi ba ntshe ba ile go kwa moruti wa bona a realo ba boa ka sa morago ba širela ka banna ba gona tše o ka rego le bona ba tšhaba go dirwa tša phaku.

Ke nnete ga a lore o a rereša magagešo. Le tate moruti ga a gafe, o tseba se a se bolelago. Monna yo wa go swanelwa ke purabura le kholoro ke yena Swele ka nama. Mmakaipela ye ke leina la tikologo yeo a phelago go yona, ka mošola wa dithaba tša Lekiti. Sephetho se a go se tšea mohlang wola re kgaogana le yena ke sona se dirilego gore lehono re kopane naye a le ka tsela ye. O šomišitše megabaru le boradia go fihlelela maemo a a leng go ona. Maemo a le a bongwaledi o a swere ngwaga o tee fela a be a šetše a fetetše ka ditšheleteng. Le ntshe o feditše dikgwetšana feela a be a šetše a thomile go sepela yo mongwe wa baruti ka fase ga maoto. O kgonne go menola moruti wa ntshe ka thušo ya bathekgi ba gagwe ba go thiba letšatši. Monna wa batho o ile a ngala ka kerekeng a ba a huduga le lapana la gagwe moo polaseng. Ya ba gona ge Monareng a se tsokame. Bona lehono gore megabaru ya gagwe e mo putsitše ka eng?

(Letl. 101 – 102)

- 14.1 Na moya wo o renago mo setsopolweng se ke wa mohuta ofe? Šitlela karabo ya gago. (3)
- 14.2 Thulano gare ga Swele le ngwana yo go bolelwago ka yena mo setsopolweng e hlotšwe ke eng? (2)
- 14.3 Seboledi se a rereša ge se re Jesu o se phološitše? Fahlela. (3)
- 14.4 Maikutlo a gago ke afe malebana le seo seboledi se se dirilego ngwana yo? (2)

SETSOPOLWA B

Mphapa o ile a fiwa sebaka sa go botša setšhaba tšeo a di boletšego pele ga banna ba kgoro. Setšhaba se ile go di kwa sa befelwa kudu. Ya ba gona ge go tsogile tlhakatlhakano, mantšu go kwala feela a gore "a a bolawe." Masogana le banna ba be ba kwana ka leo. Basadi le basetsana bona ba ile go di kwa ba kgopela gore Swele a gafelwe diatleng tša bona. Ba be ba bolela serokaphatla gore ba nyaka go dira mohlala go dikatawane tše dingwe ka yena. Yo mongwe wa bakgomana ba mošate o ile a emelela a kgopela setšhaba gore se tlogele go ahlola pele se ka kwa taba go tšwa ka mahlakoreng a mabedi. Gona moo a kgopela gore ba adime Swele ditsebe gore le yena a ipobole. Swele o ile a fiwa sebaka seo gomme yena a ikarabela ka go homola a dutše a gogobiša mahlo fase. Moo gona ya ba nke lešaba lela le ka mo ja a itebeletše.

"Batho bešo, nna ke re khudu ga e lahle legapi la yona. Monna yo ke phiri yeo e aperego letlalo la nku. O emetše feela nako ge e fihla. Moo gona ke a le botša yo mongwe wa barwedi ba lena o tlo šala a itšhatšharela yena a ile. Le ile go mo tšea kae ka gore šo e dio ba phoofolo ya naga? Nna ke re mo feng basadi ba pele a ipha o tee wa bona."

(Letl. 135)

- 14.5 Na polelo ya Mphapa e re utollela semelo sefe sa Swele? (2)
- 14.6 Ke moya wo mobjang wo o fokago magareng ga Mphapa le Swele? (2)
- 14.7 Ke molaetša ofe wo re o utollelwago ke mmolelo wo: "monna yo ke phiri yeo e aperego letlalo la nku"? (2)
- 14.8 Hlaloša ka boripana gore go tiile bjang gore Swele a be a fihle motseng wo a lego go wona. (2)
- 14.9 Na molaotseo wa naga ya Afrika-Borwa o reng mabapi le mmolelo wo "a a bolawe"? (2)
- 14.10 Ke sephetho sefe seo se ilego sa tšewa ke setšhaba ka morago ga go re Mphapa a se botše ka bophelo bja Swele? (2)
- 14.11 Na setsopolwa se se nyalelana bjang le morero wa padi ye? (3)

[25]**PALOMOKA YA KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: PAPADI**POTŠIŠO 15**

Araba potšišo ye **TELELE GOBA** ya **SETSOPOLWA**. Ge o kgethile potšišo ye telele go KAROLO YA B, araba potšišo ya setsopolwa karolong ye. Botelele bja karabo ye telele e be mantšu a 400 – 450.

PAPADI 1: *Naga ga di etelane* – MS Serudu: 2008

Thulano ke sebetša se bohlokwa sa go laetša gore tiragatšo e atlegile. Tiiša kgonthe ya taba ye ka go sekaseka **thulano** ya puku ye.

[25]**GOBA****POTŠIŠO 16**

Bala ditsopolwa tše ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

SETSOPOLWA A

MPHAKA: (*O sa dutše setulong*) Kgane tsela ye ke ikgethetšego yona ga se ya tshwanelo? E ka ba ke tswaletšwe go rwala mathata a mohuta wo bophelong bja ka ka moka? Gae nka se kgone go boela, eupša khutšo mono le gona ka lebaka la ngwana yo ga ke e bone? E ka ba ke therešo gore badimo ga ba emele motho ka maoto? Lefase le ke la mohuta mang leo motho a otlelwago therešo ye e tšwago molomong wa gagwe? Mangwalo a Makgethwa ga a re therešo e se hlokege melomong ya lena? Ke gona ke bonang therešo ya gore motho a ka hwela lefeela. Ba ba rakwang dileteng tša gabobona go thwe ke meetlwa ga se ka moka bao ba sa tsebego therešo. Bangwe ba ripitlelwa bonnete bja bona, ba se ba kae lešano la bona. Le ge go le bjalo ke tla hwela dikanong tša ka. Mathata ka moka ke tla swanela go a šikara. Ke ge ke tla reng ... ke. (*O re a sa bolela a nnoši bjalo Hunadi o a mmitša.*)

HUNADI: TatagoRaisibe ke lokišitše.

MPHAKA: Ke a fihla. (*O a ema gomme o leba phapošing ya marobalo.*)

(Letl.69)

- 16.1 Ka methaladi ye meraro hlaloša seo se diregilego pele ga ge Mphaka a ka ikhwetša a bolela a nnoši. (3)
- 16.2 O bona o ka re setsopolwa se sa ka godimo se ka bapalega? Efa lebaka. (2)
- 16.3 Go ya ka wena, na tsela ye Mphaka a rego o ikgethetše yona, e ile ya mo thuša go fihlelela ditoro tša gagwe? Šitlela karabo ya gago. (3)
- 16.4 Ke tema efe yeo e kgathwago ke ditšhupetšasefala mo setsopolweng se? (2)
- 16.5 Ngwala thulano ya dikgopolo yeo e laetšwago ke polelonoši ye. (2)

SETSOPOLWA B

LEBITSI: Bjale ge ba ka phetha se ke go sebetšego, o bona gore o tla gomela Bonwatau?

MPHAKA: Ke gomela bjang? Lengwalo la ka la bodulo le fedile. Ga ke le bjalo ke phalwa le ke nonyana. Yona e kgona go aga sehlagana sa yona sehlaeng seo e se kgethago ka ntle le go ganetšwa.

LEBITSI: Ga go ka mo le ka mpshafatšwago?

MPHAKA: O a tseba ge re tloga Bonwatau re be re šetše re topetšwe ke mararankodi a gona. Ga ke bone gore le go leka nka leka.

LEBITSI: Bjale ka gore o ile wa bolela gore le mo ga se be ba le fa mangwalo a boagi le tla tšwa bjang?

MPHAKA: Tšeo di tla bonwa ke meso. Ge ba sa kgone go bona tše ke ba direlago tšona ga go molato ke tla tšwa ka difate!

LEBITSI: Hmm! Ke komatona ye. Nna ga ke kgolwe gore bophelo bjo bobjalo nka bo kgona.

MPHAKA: **Ge bageno ba go tshwa mare ba re o bodile** o tla bo phela.

LEBITSI: Bokaone ke go iphega.

MPHAKA: Ke boššega bjoo, ebile ke go thabiša manaba a gago. O šitilwe ke go Phagamišetša lebone la gago ntlhohlong ya thaba. O swana le yo a bipilwego tšhakaneng bjalo ka mohlabana, a bipetšwe ke dikgopolo le maikemišetšo a gagwe. Le ge ba ka go hloriga bjang le bjang mo o yago o se ke wa itlhoboga. **Se iphofotše o se kgomo ya moradu.**

LEBITSI: Ke leboga maele a gago. Mohlomongwe ke gore nna ga se ba ra ba maemong ao le lego go ona. Mengwaga ye le e feditšego mo ntle mo e le thatafaditše. Ga le sa boifišwa ke se se bolelwago.

(Letl. 89)

- 16.6 Poledišano ye e tšwelelago mo e laetša eng ka tswalano ya baanegwa? (2)
- 16.7 Mongwadi o šupa eng ka mantšu ao a ntshofaditšwego go ya ka tiragalo yeo se lebišitšwego go yona? (2)
- 16.8 Hlaloša maikutlo ao a tšweletšwago ke polelo ya Mphaka go motho yo a tšwilego ka difate ge a re: "Ge ke le bjalo ke phalwa le ke nonyana." (2)
- 16.9 Poledišano ye e dirišitšwego mo e re utollela eng ka semelo sa Mphaka. Efa dintlha tše tharo. (3)

- 16.10 Na go mpshafatšwa ga lengwalo la bodulo go sepelelana bjang le morero wa puku? (3)
- 16.11 Go ya ka fao o badilego puku ye ka gona, ke sephetho sefe seo se tšerwego ke lapa la ga Mphaka? (1)
[25]

GOBA**POTŠIŠO 17****PAPADI 2: Lehufa – P Mothupi: 2008**

Thulano ke sebetša se bohlokwa sa go laetša gore tiragatšo e atlegile. Tiiša kgonthe ya taba ye ka go sekaseka **thulano** ya puku ye. [25]

GOBA**POTŠIŠO 18**

Badišiša ditsopolwa tše ka tsinkelo gore o kgone go araba dipotšišo tše di di latelago:

SETSOPOLWA A

- NTLOGELENQ: (*O ntšha dinomoro tša mogala ka mokotlaneng*) Wena, Mmapepepe, mpša ye ya gago e neile monna wa ka dinomoro tše. Wena ga o tsebe se o se thibathibelago. O kgoke mpša ye ya gago!
- LERATO: Hee, mosadimogolo, nna ke nea batho ba bantši dinomoro. Go reng o sa re botše leina la selo seo sa gago o rego ke monna? Goba ke tlhokaina.
- NTLOGELENQ: Ka mokgwa wo o iphilego banna ka gona ga o sa tseba le gore o nea mang le mang dinomoro!
- LERATO: Nna ke nea batho dinomoro gore ba nteletše ge ba nyaka go reka. Bjale wena o lla ka ofe? (*setunyana*) Bolela o re senyetša nako rena re mošomong.
- MONAMUDI: Mogwera, setšewakephefo se se a telela. Ga a nyake go re ...
- NTLOGELENQ: Ke itše wena o roke molongwana wo wa gago wa mebalabala. Ke tlo go topa ka lebinakošana le gonabjale!
- LERATO: (*O felelwa ke go itshwara*) Hee, wena mosadi, tloga mo pele ga rena. Go sego bjalo ke tla bitša maphodisa.
- NTLOGELENQ: (*Ka mereba*) Ba bitše ge o kgona. Kganthe o re tšeela banna o re o tshepile bona? Ntshepe wa ka yena, mpho šea, o ka se mo re kha ke sa phela.
- LERATO: (*O iša hlogo tlase le godimo*) Oo, ke a bona bjale. Kgane ge o re monna wa gago o ra *Meneer* Ntshepe?
- MONAMUDI: (*O thoma go makalela Lerato*) Ao, Lerato, kgane o tsebana le monna yoo?

(Letl. 9)

- 18.1 Tšweletša maikutlo a gago mabapi le poledišano ya baanegwa bao ba tšwelelago mo setsopolweng. (2)

- 18.2 Hlaloša semelo sa Ntlogeleng go ya ka fao o badilego setsopolwa se. Efa dintlha tše pedi. (2)
- 18.3 Ke eng seo se hlotšego thulano gare ga Lerato le Ntlogeleng? Thekga karabo ya gago. (3)
- 18.4 Setšo se reng mabapi le polelo ya lerato ya go re "O reng o sa re botše leina la selo seo sa gago o rego ke monna"? (2)
- 18.5 Ke tema efe yeo e kgathwago ke ditšhupetšasefala mo setsopolweng se? (2)
- 18.6 Efa mohola wa tirišo ya tlogelo (...) woo o tšweletšwago ke polelo ya Monamudi. (2)

SETSOPOLWA B

LERATO: (*O itshwere lehlaa ebile o bolela a nnoši*) Ke gore mathata a ka le monna yo a tlo rarologa ge go tlile eng? Ke re ke leka go boledišana le yena eupša go no swana le go tšhela leswika ka meetse. A ke tlo fetša ke dirile eng gona mo? A ke laetše Ntshepe gore ke a mo rata? (*O a lla*) Bokaone bjona bo ka se be gona mo. (*O phumola mamina*) Ke swanetše go ya kerekeng lehono. Mohlomongwe ge nka ya ke tlo ikwa ke imologile moyeng. (*O lebelela sešupanako sa letsogo*) E šetše e le seripagare go tšwa go iri ya senyane. Etse kereke e tsena ka iri ya lesome? A ke itokišetše go tloga. Pele ke sepela ke tlo ngwala lengwalwana la go tsebiša Radithekisi gore ke ile kae. Ke a tseba gore ge nka se mo tsebiše o tlo tla a mpolotša go fihla mapanta a gagwe a kgaoga. (*O a ngwala ebile o le bea godimo ga tafolana ya disofa*) Aga, ke feditše bjale! (*O a tšwa. Radithekisi o šala a fihla*)

(Letl. 57)

- 18.7 "... o tlo tla a mpolotša go fihla mapanta a kgaoga."
(a) Na Lerato o šupa eng ka polelo ya ka godimo? (2)
(b) Molaotheo wa naga o reng mabapi le polelo ye? (2)
- 18.8 Ka boripana efa thuto/molaetša wo o tšweletšwago ke temana ye. (2)
- 18.9 Ngwala thulano ya dikgopolo yeo e laetšwago ke polelonoši ye. (2)
- 18.10 Bohlokwa bja potšišoretoriki ke bofe mo polelonošing ya Lerato (hlokomela mothaladi wa mathomo wa polelo ya Lerato)? (2)
- 18.11 Hlaloša seo se thakgotšego phekgogo setsopolwaneng se. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 25**PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80**